

MATHEMATISCH CENTRUM

Afdeling Toegepaste Wiskunde

R A P P O R T T. W. no.7

Auteur: J.H. Kemperman

Titel: De verdelingsfunctie van het
aantal inversies in de test van
Mann en Whitney.

Datum: Maart 1950.

- - -

Corrigenda bij rapport T.W. no.7.

blz.1	regel 18	Staat:	$\frac{1}{\sqrt{2}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{t^2}{2}} dt$	Lees:	$\frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-\frac{t^2}{2}} dt$
blz.3	regel 14		Vedder	"	Verder
	formule (14)	"	$(1-t)^2$	"	$(1-t)$
blz.5	formule (17)	"	$\frac{\alpha_{nj}(\epsilon)}{(1-\epsilon t)^{j+1}}$	"	$\frac{\alpha_{nj}(\epsilon)}{(1-\epsilon^{-1}t)^{j+1}}$
	formule (18)	"	ϵ^h	"	ϵ^{-h}
blz.9	regel 16	"	$F_n(v)$	"	$F_n(v)$
	regel 5 v.o.	"		"	$\sum$
blz. 10	laatste kolom tabel		$1 \leq h < k \leq n$ +15	"	$1 \leq h < k \leq n$ -15
blz. 13	regel 14 v.o.	"	5. Appendix	"	Appendix
blz. 14	regel 16 v.o.	"	variabelen	"	variabelen η_j
	formule (68)	"	$=mn \{ \dots$	"	$\sigma^2 = mn \{ \dots$
blz. 15	regel 19	"	$d\xi d\eta dx$	"	$dx d\xi d\eta$
	formule (67)	"	$(x + \mu\sqrt{\frac{2}{3}})^2$	"	$(x + \mu\sqrt{\frac{2}{3}})^2$
blz. 16	regel 11	"		"	$\frac{1}{2} \Phi(-\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3})$
	formule (70)	"		"	$\Phi(-\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3})$
blz. 17	regel 11 v.o.	"		"	$(1 - \exp(-\frac{3}{8} \frac{\lambda^2}{\cos^2 \varphi})) d\varphi$

1. Inleiding.

Probleem ¹⁾. Laten $x_1, \dots, x_m; y_1, \dots, y_n$ onafhankelijke stochastische variabelen zijn, waarin m en n vaste natuurlijke getallen voorstellen. Hierin hebben $x_1, \dots, x_m$ resp. $y_1, \dots, y_n$ een zelfde continue waarschijnlijkheidsverdeling $F(x)$ resp. $G(y)$. Elk paar x_i, y_k met $y_k < x_i$ wordt als één inversie geteld. Zij $P(u, m, n)$ de kans op u inversies en

$$(1) \quad Q(u, m, n) = \sum_{v=0}^u P(v, m, n)$$

de kans op ten hoogste u inversies. Gevraagd wordt de grootte $Q(u, m, n)$ te bepalen.

In dit rapport zullen we een oplossing geven van het gestelde probleem in de twee volgende bijzondere gevallen.

1. Het geval, dat $F(x) \equiv G(x)$, de z.g. gelijkverdeling. Onderzocht wordt hiervoor ook het gedrag van $Q(u, m, n)$ voor grote waarden van m resp. grote waarden van m en n beide.

2. Het geval dat $G(x) = F(x - \mu)$ waarin

$$\begin{aligned} F(x) &= 1 \quad \text{voor } 0 \leq x \leq 1 \\ &= 0 \quad \text{voor } x < 0 \text{ en voor } x > 1. \end{aligned}$$

In het geval, dat

$$G(x + \mu) = F(x) = \frac{1}{\sqrt{2}} \int_{-\infty}^x e^{-t^2/2} dt$$

worden in een appendix bruikbare formules gegeven voor de spreiding σ van de waarschijnlijkheidsverdeling van het aantal inversies, zowel voor grote als voor kleine waarden μ .

2. Het geval van gelijkverdeling.

Neem aan, dat $F(x) \equiv G(x)$. Zij $z_1 < z_2 < \dots < z_{n+m}$ de geordende vereniging van de elementen $x_1, \dots, x_m; y_1, \dots, y_n$. Elke manier om m elementen uit de rij $z_1, \dots, z_{n+m}$ aan te duiden met x_j en de overige met y_k levert een rangschikking met dezelfde waarschijnlijkheid. Het totaal aantal mogelijkheden is $\binom{m+n}{n}$. Op een factor $\frac{1}{\binom{m+n}{n}}$ na wordt dus de waarschijnlijkheid $P(u, m, n)$, dat u het aantal inversies is, gegeven door het aantal mogelijkheden om de n elementen y_k te verdelen in $m+1$ groepen van n_0 , resp. $n_1, \dots, \text{resp. } n_m$ elementen, zodanig dat de rangschikking

(2) $\left[n_m \text{ elem. } y \right] < x_1 < \left[n_{m-1} \text{ el. } y \right] < x_2 < \dots < x_m < \left[n_0 \text{ el. } y \right]$
 een situatie oplevert met u inversies. Als dus $A(u, m, n)$ voorstelt het aantal partities

$$(3) \quad n = n_0 + n_1 + \dots + n_m$$

van n met n_i geheel ≥ 0 voor $i = 0, 1, \dots, m$, en onder de bijvoorwaarde dat

1) vgl. H. B. Mann and D. R. Whitney, On a test of whether one of two random variables is stochastically larger than the other, *Ann. Math. Stat.* 18(1947), 50-60

$$(4) \quad u = n_1 + 2n_2 + \dots + mn_m,$$

dan volgt

$$(5) \quad P(u, m, n) = \frac{1}{\binom{m+n}{n}} A(u, m, n).$$

Nu geldt

$$(6) \quad \frac{1}{(1-\xi)(1-\xi t)\dots(1-\xi t^m)} = \sum_{n=0}^{\infty} \xi^n \sum_{u=0}^{\infty} A(u, m, n) t^u.$$

want ontwikkelt men het linkerlid van (6) volgens

$$\prod_{l=0}^m \sum_{j=0}^{\infty} \xi^j t^{lj}$$

dan blijkt hierin de coefficient van $\xi^n t^u$ juist gelijk te zijn aan het aantal mogelijkheden om n zodanig te schrijven als een som (3), dat tegelijkertijd aan (4) voldaan is. Deze coefficient is dus gelijk aan $A(u, m, n)$.

Stel nu

$$(7) \quad F(\xi) = \frac{1}{(1-\xi)(1-\xi t)\dots(1-\xi t^m)} = \sum_{n=0}^{\infty} c_n \xi^n$$

Wegens (6) is hierin de coefficient c_n dus gelijk aan de ontwikkeling

$$(8) \quad \mathcal{O}_{m,n} = \sum_{u=0}^{\infty} A(u, m, n) t^u$$

Uit (7) volgt

$$F(\xi t) = \frac{1-\xi}{1-\xi t^{m+1}} F(\xi)$$

en dus

$$(1-\xi t^{m+1}) \sum_{n=0}^{\infty} c_n \xi^n t^n = (1-\xi) \sum_{n=0}^{\infty} c_n \xi^n.$$

Vergelijken we de coefficient van ξ^n in beide leden, dan volgt

$$c_n t^n - c_{n-1} t^{m+n} = c_n - c_{n-1}$$

ofwel

$$\frac{c_n}{c_{n-1}} = \frac{1-t^{m+n}}{1-t^n} \quad (n=1, 2, 3, \dots)$$

en wegens $c_0 = 1$ volgt hieruit voor $\mathcal{O}_{m,n} = c_n$

$$(9) \quad \mathcal{O}_{m,n} = \sum_{u=0}^{\infty} A(u, m, n) t^u = \frac{(1-t^{m+1})\dots(1-t^{m+n})}{(1-t)(1-t^2)\dots(1-t^n)}$$

Opm. Deze formule is ook als volgt te bewijzen. Door voor de rangschikking (2) de mogelijkheden, dat het eerste element een element x_j resp. een element y_k is, afzonderlijk te beschouwen ziet men in dat geldt voor $(m, n) \neq (0, 0)$

$$(10) \quad A(u, m, n) = A(u, m-1, n) + A(u-m, m, n-1)$$

mits we stellen

$$A(u, m, n) = 0$$

voor $u < 0$, voor $m < 0$ en voor $n < 0$. Hieruit volgt voor $(m, n) \neq (0, 0)$

$$\mathcal{O}_{m,n} = \sum_{u=0}^{\infty} A(u, m, n) t^u = \sum_{u=0}^{\infty} (A(u, m-1, n) + A(u-m, m, n-1)) t^u$$

$$= \mathcal{O}_{m-1,n} + \sum_{u=-m}^{\infty} A(u,m,n-1)t^{u+m}$$

ofwel voor $(m,n) \neq (0,0)$

$$(11) \quad \mathcal{O}_{m,n} = \mathcal{O}_{m-1,n} + t^m \mathcal{O}_{m,n-1}$$

Wegens $\mathcal{O}_{0,0} = 1$ en $\mathcal{O}_{m,n} = 0$ voor $m < 0$ of $n < 0$ is $\mathcal{O}_{m,n}$ door de re-
cursieformule (11) eenduidig bepaald. Het rechterlid van (9) voldoet
eveneens aan (11) en genoemde beginvoorwaarden, waarmee een tweede bewijs
van formule (9) is gevonden.

Uit (9) volgen vele eigenschappen van $A(u,m,n)$ (en dus wegens (5)
ook voor $P(u,m,n)$) welke overigens ook direct uit de definitie van
 $A(u,m,n)$ zijn af te leiden. Vooreerst volgt uit

$$\mathcal{O}_{m,n} = \frac{(1-t^{m+1}) \dots (1-t^{m+n})}{(1-t)(1-t^2) \dots (1-t^n)} = \frac{(1-t^{n+1}) \dots (1-t^{m+n})}{(1-t) \dots (1-t^m)} = \mathcal{O}_{n,m}$$

dat

$$(12) \quad A(u,m,n) = A(u,n,m).$$

Verder geldt wegens

$$t^{m+n} \mathcal{O}_{m,n} \left(\frac{1}{t} \right) = \mathcal{O}_{m,n}(t)$$

de symmetrieeigenschap t.o.v. de waarde $u = \frac{mn}{2}$

$$(13) \quad A(mn-u,m,n) = A(u,m,n)$$

Daar $A(u,m,n) = 0$ voor $u < 0$, volgt dus ook dat $A(u,m,n) = 0$ voor $u > mn$.

Uit (9) blijkt, dat voor $u \leq m$ de grootheid $A(u,m,n)$ van m niet af-
hangt. Is bovendien $u \leq n$, dan is $A(u,m,n) = p(u)$ een alleen van u af-
hankelijke grootheid. En wel geldt

$$\sum_{u=0}^{\infty} p(u) t^u = \frac{1}{(1-t)(1-t^2)(1-t^3) \dots}$$

waarin $p(u)$ het aantal partities voorstelt van u in natuurlijke getallen.
Van deze functie $p(u)$ zijn vele eigenschappen bekend (vgl. Hardy and
Wright, An introduction to the theory of numbers, Chapt. XIX: Partitions).

Wegens (5) en (9) geldt

$$(14) \quad \sum_{u=0}^{\infty} P(u,m,n)t^u = \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \cdot \frac{(1-t^{m+1}) \dots (1-t^{m+n})}{(1-t)^2(1-t^2) \dots (1-t^n)}$$

Verder hebben we wegens (1)

$$\begin{aligned} \sum_{u=0}^{\infty} Q(u,m,n)t^u &= \sum_{u=0}^{\infty} t^u \sum_{v=0}^u P(u,m,n) \\ &= \sum_{v=0}^{\infty} P(v,m,n)t^v \sum_{u=v}^{\infty} t^{u-v} \\ &= \frac{1}{1-t} \sum_{v=0}^{\infty} P(v,m,n)t^v \end{aligned}$$

en wegens (14) volgt dus

$$(15) \quad \sum_{u=0}^{\infty} Q(u,m,n)t^u = \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \frac{(1-t^{m+1}) \dots (1-t^{m+n})}{(1-t)^2(1-t^2)(1-t^3) \dots (1-t^n)}$$

waarmee een methode gevonden is voor de berekening van $Q(u, m, n)$.

Voorbeeld. We berekenen de verdelingsfunctie $Q(u, m, n)$ voor het geval $m=5$ en $n=3$. Dan hebben we

$$\sum_{u=0}^{\infty} Q(u, 5, 3) t^u = \frac{1}{\binom{8}{5}} \frac{(1-t^6)(1-t^7)(1-t^8)}{(1-t)^2(1-t^2)(1-t^3)}.$$

Wegens $\frac{1}{(1-t)^2} = \sum_{k=0}^{\infty} (k+1)t^k$ verloopt de berekening als in het volgende schema. Hierin is

$$R_n(t) = \frac{1}{(1-t)^2(1-t^2)(1-t^3)\dots(1-t)^n}$$

Voor elke functie uit de eerste kolom staan in de overeenkomstige rij de coëfficiënten uit de machtreeksontwikkeling volgens opklimmende machten van t .

$\rightarrow u$	0	1	2	3	4	5	6	7	8
$R_1(t)$	1	2	3	4	5	6	7	8	9
$t^2 R_1(t)$			1	2	3	4	5	6	7
$t^4 R_1(t)$					1	2	3	4	5
$t^6 R_1(t)$							1	2	3
$t^8 R_1(t)$									1
$R_2(t)$	1	2	4	6	9	12	16	20	25
$t^3 R_2(t)$				1	2	4	6	9	12
$t^6 R_2(t)$							1	2	4
$R_3(t)$	1	2	4	7	11	16	23	31	41
$-t^6 R_3(t)$							-1	-2	-4
$-t^7 R_3(t)$								-1	-2
$-t^8 R_3(t)$									-1
$\binom{8}{5} \sum_{u=0}^{\infty} Q(u, 5, 3) t^u$	1	2	4	7	11	16	22	28	34
$Q(u, 5, 3) \rightarrow$	$\frac{1}{56}$	$\frac{2}{56}$	$\frac{4}{56}$	$\frac{7}{56}$	$\frac{11}{56}$	$\frac{16}{56}$	$\frac{22}{56}$	$\frac{28}{56}$	$\frac{34}{56}$

Wegens de symmetrieeigenschap (13) is de functie $Q(u, 5, 3)$ nu volledig bekend.

Uit dit voorbeeld blijkt wel, dat het van vitaal belang is de volgende ontwikkeling te bepalen.

$$(16) \frac{1}{(1-t)^2(1-t^2)\dots(1-t^n)} = \sum_{h=0}^{\infty} a_{n,h} t^h.$$

Dit kunnen we doen door het linkerlid in partiële breuken te splitsen. De polen van het linkerlid zijn de eenheidswortels.

$$\xi = \exp. (2\pi i \frac{k}{l}).$$

met k en l geheel onderling ondeelbaar en $0 \leq k < l \leq n$. Hierin heeft

$\xi = 1$ de multipliciteit $\mu(1) = n+1$.

De andere polen hebben een multipliciteit

$$\mu\left(e^{2\pi i \cdot \frac{k}{l}}\right) = \left[\frac{n}{l}\right] \leq \left[\frac{n}{2}\right].$$

We krijgen dus een splitsing in partiële breuken

$$(17) \quad \frac{1}{(1-t)^2(1-t^2)\dots(1-t^n)} = \sum_{\xi} \sum_{j=0}^{\mu(\xi)-1} \frac{\alpha_{n,j}(\xi)}{(1-\xi t)^{j+1}}$$

waaruit wegens (16) en

$$\frac{1}{(1-z)^{j+1}} = \sum_{h=0}^{\infty} \binom{h+j}{h} z^h$$

volgt dat

$$(18) \quad a_{n,h} = \sum_{\xi} \sum_{j=0}^{\mu(\xi)-1} \alpha_{n,j}(\xi) \binom{h+j}{h} \xi^h$$

Wegens $|\xi| = 1$, $\mu(1) = n+1$, $\mu(\xi) \leq \left[\frac{n}{2}\right]$ voor $\xi \neq 1$ en

$$\binom{h+j}{h} \sim \frac{(h)^j}{j!}$$

voor $h \rightarrow \infty$, volgt uit (18) de asymptotische formule

$$a_{n,h} = \sum_{j=\left[\frac{n}{2}\right]}^n \alpha_{n,j}(1) \cdot \binom{h+j}{h} + o\left(h^{\left[\frac{n}{2}\right]-1}\right)$$

Er zijn dus constanten $\beta_{n,j}$ te vinden, zodanig dat voor $h \rightarrow \infty$ geldt

$$(19) \quad a_{n,h} = \sum_{j=\left[\frac{n}{2}\right]}^n \beta_{n,j} h^j + o\left(h^{\left[\frac{n}{2}\right]-1}\right)$$

Wegens $\alpha_{n,n}(1) = \frac{1}{n!}$ en $\binom{h+n}{h} \sim \frac{h^n}{n!}$ geldt voor de hoofdterm

$$\beta_{n,n} \text{ in (19), dat } \beta_{n,n} = \left(\frac{1}{n!}\right)^2.$$

Voor kleine waarden van n kan men zonder veel moeite de splitsing (17) in partiële breuken uitvoeren en vindt men wegens (18) exacte formules voor $a_{n,h}$. Op deze wijze zijn de volgende formules afgeleid

$$(20) \quad a_{1,h} = h + 1$$

$$(21) \quad a_{2,h} = \left(\frac{h+2}{2}\right)^2 \quad \text{als } h \text{ even}$$

$$a_{2,h} = \left(\frac{h+1}{2}\right) \left(\frac{h+3}{2}\right) \quad \text{als } h \text{ oneven}$$

$$(22) \quad a_{3,h} = \frac{1}{72} \left[(h+1)(2h^2+19h+47) + \theta \right]$$

$$\text{met } \theta = 25 \quad 8 \quad 9 \quad 16 \quad 17 \quad 0$$

$$\text{voor } h \equiv 0 \quad 1 \quad 2 \quad 3 \quad 4 \quad 5 \pmod{6}$$

Wegens $0 \leq \frac{\theta}{72} \leq \frac{25}{72}$ is $a_{3,h}$ het gelijk aan het grootste gehele getal

$\leq \frac{1}{72}(h+1)(2h^2+19h+47)$. Verder geldt de formule

$$(23) \quad a_{4,h} = \frac{1}{576} \left[h^4 + 22h^3 + 166h^2 + 504h + 518 + \theta \right]$$

als h even en

$$(2) \quad a_{4,h} = \frac{1}{576} [h^4 + 22h^3 + 166h^2 + 486h + 420 + \theta] \quad \text{als } h \text{ oneven,}$$

$$\text{waarin } \theta = \begin{matrix} 58 & 57 & -78 & -15 & +58 & -7 & -14 & -15 & -6 & +57 & -14 & -79 \\ \text{voor } h & \begin{matrix} 0 & 1 & 2 & 3 & 4 & 5 & 6 & 7 & 8 & 9 & 10 & 11 \end{matrix} \end{matrix} \pmod{12}$$

Aan het eind van dit rapport is nog een tabel toegevoegd van $a_{n,h}$ voor $1 \leq n \leq 5$ en $0 \leq h \leq 40$ ($a_{5,h}$ berekent men uit $a_{4,h}$ met de recursieformule $a_{5,h} = a_{5,h-5} + a_{4,h}$). Men kan deze tabel gebruiken voor de berekening van $Q(u,m,n)$, mits geldt $0 \leq u \leq 40$ en $1 \leq n \leq 5$ (m is verder willekeurig).

Voorbeeld. Gevraagd wordt voor $m=26$ en $n=5$ de kans $Q(34,26,5)$ op hoogstens 34 inversies. Wegens (15) is deze kans gelijk aan de coefficient van t^{34} in

$$\frac{1}{\binom{31}{5}} \frac{(1-t^{27})(1-t^{28})(1-t^{29})(1-t^{30})(1-t^{31})}{(1-t)^2(1-t^2)(1-t^3)(1-t^4)(1-t^5)}$$

Wegens (16) volgt dus

$$Q(34,26,5) = \frac{1}{\binom{31}{5}} [a_{5,34} - a_{5,7} - a_{5,6} - a_{5,5} - a_{5,4} - a_{5,3}]$$

en aan de hand van de tabel vinden we

$$Q(34,26,5) = \frac{8728}{\binom{31}{5}} = 0,051363.$$

3. Gelijkverdeling met grote waarden m of n .

Teneinde de verdelingsfunctie $Q(u,m,n)$ voor grote waarden van m of n te bestuderen, beschouwen we de karakteristieke functie

$$(24) \quad \varphi_{m,n}(y) = \sum_{u=0}^{\infty} P(u,m,n) e^{i(u - \frac{mn}{2})y}$$

Uit (14) volgt

$$\sum_{u=0}^{\infty} P(u,m,n) t^{u - \frac{mn}{2}} = \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \frac{(t^{\frac{m+1}{2}} - t^{\frac{m-1}{2}}) \dots (t^{\frac{m+n}{2}} - t^{\frac{m+n}{2}})}{(t^{\frac{1}{2}} - t^{-\frac{1}{2}}) \dots (t^{\frac{n}{2}} - t^{-\frac{n}{2}})}$$

en stellen we hierin $t = e^{iy}$ dan vinden we

$$(25) \quad \varphi_{m,n}(y) = \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \frac{\sin \frac{m+1}{2}y \sin \frac{m+2}{2}y \dots \sin \frac{m+n}{2}y}{\sin \frac{1}{2}y \sin y \dots \sin \frac{n}{2}y}$$

Als we $\varphi_{m,n}(y)$ ontwikkelen volgens

$$(26) \quad \varphi_{m,n}(y) = \sum_{r=0}^{\infty} \mu_r \frac{(iy)^r}{r!}$$

dan is wegens (24) μ_r gelijk aan

$$\sum_{u=0}^{\infty} P(u,m,n) (u - \frac{mn}{2})^r$$

dus juist het r -de moment van de verdelingsfunctie $Q(u,m,n)$ t.o.v. het gemiddelde $u = \frac{mn}{2}$.

Wegens (25) en (26) hebben we

$$(27) \quad \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \frac{\sin \frac{m+1}{2} y \dots \sin \frac{m+n}{2} y}{\sin \frac{1}{2} y \dots \sin \frac{n}{2} y} = \sum_{r=0}^{\infty} \frac{\mu_r}{r!} (iy)^r$$

Nu is $\frac{\sin z}{z} = 1 - \frac{z^2}{3!} + \frac{z^4}{5!} - \dots$

en $\frac{z}{\sin z} = 1 + \frac{1}{6} z^2 + \frac{7}{360} z^4 + \dots$

en uit (27) volgt nu

$$(28) \quad \sum_{r=0}^{\infty} \frac{\mu_r}{r!} (iy)^r = \prod_{k=1}^n \left\{ 1 - \frac{(m+k)^2}{24} y^2 + \frac{(m+k)^4}{1920} y^4 - \dots \right\} \\ \cdot \prod_{k=1}^n \left\{ 1 + \frac{k^2}{24} y^2 + \frac{7k^4}{5760} y^4 + \dots \right\}$$

hieruit volgt onder meer $\mu_0 = 1$, $\mu_{2r+1} = 0$ ($r=0,1,\dots$) en

$$-\frac{1}{2} \mu_2 = -\sum_{k=1}^n \frac{(m+k)^2}{24} + \sum_{k=1}^n \frac{k^2}{24}$$

ofwel $\mu_2 = \frac{1}{12} \left\{ \sum_{k=1}^{m+n} k^2 - \sum_{k=1}^m k^2 - \sum_{k=1}^n k^2 \right\}$

en wegens $\sum_{k=1}^p k^2 = \frac{1}{6} p(p+1)(2p+1)$ vinden we

$$(29) \quad \mu_2 = \frac{1}{12} mn(m+n+1);$$

analoog zouden we uit (28) de hogere momenten kunnen bepalen. De stochastische variabele u heeft dus een gemiddelde $\frac{mn}{2}$ en een spreiding

$$(30) \quad \sigma = \frac{1}{2} m \sqrt{\frac{1}{3} n \left(1 + \frac{n+1}{m}\right)}$$

De grootheid

$$(31) \quad v = \frac{u - \frac{mn}{2}}{\sigma}$$

heeft een gemiddelde 0, een spreiding 1, en heeft als karakteristieke functie t.o.v. het gemiddelde

$$\frac{\sin \frac{m+1}{m} \frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n \left(1 + \frac{n+1}{m}\right)}} \dots \sin \frac{m+n}{m} \frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n \left(1 + \frac{n+1}{m}\right)}}}{\binom{m+n}{n} \sin \frac{y}{m \sqrt{\frac{1}{3} n \left(1 + \frac{n+1}{m}\right)}} \dots \sin \frac{ny}{m \sqrt{\frac{1}{3} n \left(1 + \frac{n+1}{m}\right)}}}$$

Voor vastgehouden n en voor $m \rightarrow \infty$ convergeert de teller naar $\left(\sin \frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n}}\right)^n$ en de noemer naar $\left(\frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n}}\right)^n$ wegens $\binom{m+n}{n} \sim \frac{m^n}{n!}$. Hieruit volgt

$$(32) \quad \lim_{m \rightarrow \infty} \varphi_{m,n} \left(\frac{y}{\sigma}\right) = \left(\frac{\sin \frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n}}}{\frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n}}}\right)^n = \psi_n(y).$$

Nu is voor $n \rightarrow \infty$ $\frac{\sin \frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n}}}{\frac{y}{\sqrt{\frac{1}{3} n}}} = 1 - \frac{y^2}{2n} + o\left(\frac{y^2}{n}\right)$

en dus volgt

$$(33) \quad \lim_{n \rightarrow \infty} \psi_n(y) = \lim_{\substack{m \rightarrow \infty \\ n \rightarrow \infty}} \varphi_{m,n} \left(\frac{y}{\sigma} \right) = e^{-y^2/2}$$

Er geldt nu de volgende stelling (vgl. Cramer, Mathematical methods of statistics, blz.96).

Zij $G_k(v)$ met $k=1,2,3,\dots$ een oneindige rij verdelingsfuncties met $\varphi_k(y)$ ($k=1,2,3,\dots$) als de respectievelijke karakteristieke functies, zodanig dat aan de volgende voorwaarden is voldaan

1) Voor elke reële y bestaat de limiet

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \varphi_k(y) = \varphi(y)$$

2) $\varphi(y)$ is continu voor $y=0$. Dan geldt voor elke waarde v , waarvoor $G(v)$ continu is,

$$\lim_{k \rightarrow \infty} G_k(v) = G(v),$$

waarin $G(v)$ een verdelingsfunctie is met karakteristieke functie $\varphi(y)$

Verder merken we op, dat

$$\left(\frac{\sin \frac{y}{\sqrt{4/3n}}}{\frac{y}{\sqrt{4/3n}}} \right)^n$$

de karakteristieke functie is bij een verdelingsfunctie $F_n(v)$, die kan worden opgevat als de superpositie van n homogene verdelingen, elk met een gemiddelde nul en breedte $2 \cdot \sqrt{\frac{3}{n}}$. Bovendien is $e^{-y^2/2}$ de karakteristieke functie bij de normale verdeling $F(v)$ met gemiddelde 0 en spreiding 1.

Gebruik makend van (32) en (33) volgt uit deze opmerkingen dat voor de verdelingsfunctie

$$F_{m,n}(v) = Q \left(\frac{mn}{2} + \sigma v, m, n \right)$$

van $v = \frac{u - \frac{mn}{2}}{\sigma}$ de volgende formules gelden ¹⁾.

$$(34) \quad \lim_{m \rightarrow \infty} Q \left(\frac{mn}{2} + \sigma v, m, n \right) = F_n(v)$$

en

$$(35) \quad \lim_{\substack{m \rightarrow \infty \\ n \rightarrow \infty}} Q \left(\frac{mn}{2} + \sigma v, m, n \right) = F(v) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^v e^{-t^2/2} dt$$

De laatste betrekking drukt uit, dat de verdelingsfunctie $Q(u, m, n)$ asymptotisch normaal is (voor $m \rightarrow \infty$ en $n \rightarrow \infty$). Wanneer m en n groot zijn, en wel ongeveer van de zelfde orde, dan zal in goede benadering gelden

$$(36a) \quad Q(u, m, n) \sim \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^v e^{-t^2/2} dt$$

1) De formules (34) en (35) volgen ook uit algemene stellingen van B.L. van der Waerden, toegepast op het bijzondere geval van gelijkverdeling vgl. Rapport T.W. nr.6 (stellingen 4 en 5).

waarin

$$(36 \text{ b}) \quad v = \frac{u - \frac{mn}{2} + \frac{1}{2}}{\sigma} = \frac{u - \frac{mn}{2} + \frac{1}{2}}{\sqrt{\frac{1}{12}mn(m+n+1)}}$$

(de term $+\frac{1}{2}$ is toegevoegd, omdat een normale verdeling, die de "trapvormige" verdelingsfunctie $Q(u, m, n)$ goed benadert, de "treden" ongeveer in het midden zal snijden, terwijl we juist een goede benadering willen hebben in de sprongpunten)

Geldt daarentegen $m \gg n$, dan moeten we verwachten, dat in goede benadering geldt $Q(u, m, n) \sim F_n(v)$, waarin v weer door (36 b) wordt gegeven.

Zij $H_n(w)$ de verdelingsfunctie van $w = w_1 + w_2 + \dots + w_n$, waarin $w_1, w_2, \dots, w_n$ onafhankelijk stochastische variabelen zijn met waarschijnlijkheidsdichtheid

$$f(w) = \begin{cases} 1 & \text{voor } 0 \leq w \leq 1 \\ 0 & \text{voor } w < 0 \text{ en } w > 1. \end{cases}$$

Dan geldt de formule (vgl. Cramer l.c. blz. 245)

$$(37) \quad H_n(w) = \frac{1}{n!} \sum_{0 \leq k < w} (-1)^k \binom{n}{k} (w-k)^n$$

Wanneer een stochastische variabele v de verdelingsfunctie $F_n(v)$ heeft, dan heeft de grootheid

$$(38) \quad w = \frac{v + n \sqrt{\frac{3}{n}}}{2 \sqrt{\frac{3}{n}}}$$

de verdelingsfunctie $H_n(w)$ (d.w.z. $F_n(v) = H_n(w)$), zoals direct volgt uit de definitie van $F_n(v)$.

Substitueren we (36 b) in (38) dan vinden we

$$(39) \quad w = \frac{n}{2} + \frac{u - \frac{nm}{2} + \frac{1}{2}}{\sqrt{m(m+n+1)}}$$

Voor $m \gg n$ zal (37) een goede benadering zijn van $Q(u, m, n)$, wanneer w door (39) wordt gegeven.

Opm. Rekening houdend met de definitie (16) van $a_{n,h}$ volgt uit (15) de exact geldende formule

$$Q(u, m, n) = \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \left[a_{n,u} - \sum_{h=1}^n a_{n,u-m-h} + \sum_{1 \leq h < k \leq n} a_{n,u-2m-h-k} \dots \right]$$

Wanneer $m \gg n$ dan vervangen we eens deze formule ruwweg door

$$(40) \quad Q(u, m, n) \approx \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \left[a_{n,u} - n a_{n,u-m} + \binom{n}{2} a_{n,u-2m} \dots \right]$$

Nu volgt uit (19) voor $h \rightarrow \infty$

$$a_{n,h} = \left(\frac{1}{n!} \right)^2 h^n + O(h^{n-1}) \quad \text{en wegens } \binom{m+n}{n} \sim \frac{m^n}{n!} \text{ volgt uit}$$

(40) ruw gesproken, dat

$$Q(u, m, n) \sim \frac{1}{n!} \sum_{0 \leq k < \frac{u}{m}} (-1)^k \binom{n}{k} \left(\frac{u}{m} - k \right)^n$$

Deze zelfde formule verkrijgt men uit (37), als men opmerkt dat voor $m \gg n$ uit (39) volgt $w \sim \frac{u}{m}$. De boven gehouden heuristische redenering versterkt dus de verwachting, dat de benadering $Q(u, m, n) \sim H_n(w)$, waarin w door (39) wordt gegeven, bruikbaar zal zijn.

In de volgende tabel is voor $m=10$ en $n=3$ de exacte waarde $Q(u, 10, 3)$ aangegeven evenals de benaderde waarden zoals die zouden volgen uit de formules (36) en (37). Het blijkt dat de benadering (37) beter voldoet.

u	Q(u, 10, 3)				
	exact	met (36)	fout x 10 ⁴	met (37)	fout x 10 ⁴
0	0,0035	0,0071	+36	0,0034	-1
1	0,0070	0,0112	+42	0,0077	+7
2	0,0140	0,0173	+33	0,0145	+5
3	0,0245	0,0260	+15	0,0245	0
4	0,0385	0,0380	-5	0,0383	-2
5	0,0559	0,0541	-18	0,0565	+6
6	0,0804	0,0754	-50	0,0796	+8
7	0,1084	0,1024	-60	0,1083	-1
8	0,1433	0,1359	-75	0,1432	-1
9	0,1853	0,1762	-91	0,1849	-4
10	0,2343	0,2234	-109	0,2331	-12
11	0,2867	0,2771	-96	0,2868	+1
12	0,3462	0,3363	-99	0,3447	+15
13	0,4056	0,3999	-57	0,4056	0
14	0,4685	0,4663	-22	0,4683	-2
15	0,5315	0,5337	+22	0,5317	+2

Zij ε een positief getal ≤ 1 , en zij $u_\varepsilon(m, n)$ de gehele waarde u waarvan $Q(u, m, n)$ de waarde ε het meest nabij komt. Zij $w_\varepsilon(n)$ de waarde, waarvoor $H_n(w_\varepsilon) = \varepsilon$. Een goede benadering van u_ε is dan wegens (37) en (39)

$$(41) \quad u_\varepsilon(m, n) \sim \frac{nm-1}{2} - \sqrt{m(n+m+1)} \left(\frac{\varepsilon}{2} - w_\varepsilon(n) \right)$$

Analoog als v_ε de waarde is, waarvoor

$$\frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^{v_\varepsilon} e^{-t^2/2} dt = \varepsilon$$

dan volgt uit (36) de benadering

$$(42) \quad u_\varepsilon(m, n) \sim \frac{mn-1}{2} + v_\varepsilon \sqrt{\frac{1}{12} mn(m+n+1)}$$

Voor de numerieke berekening is formule (42) het gemakkelijkst. Evenwel mag zij alleen gebruikt worden als m en n ongeveer van dezelfde grootteorde zijn. Voor $n=3$ en $m=40$ geeft formule (42) bijvoorbeeld

$$U \frac{1}{10} \sim 41,203$$

en men zou dus verwachten, dat $U \frac{1}{10} = 41$, terwijl wegens $Q(40) = 0,097413$ en $Q(41) = 0,10429$ in werkelijkheid geldt $U \frac{1}{10} = 40$. Formule (41) geeft in dit geval $U \frac{1}{10} \sim 40,3838$ en levert dus $U \frac{1}{10} = 40$ en duidt bovendien aan, dat

$$\frac{Q(41) - \varepsilon}{\varepsilon - Q(40)} \sim \frac{0,6162}{0,3838} = 1,61$$

(het linkerlid is in werkelijkheid 1,66). In alle door mij gecontroleerde getallen bleek formule (41) het juiste resultaat te geven.

4. Het geval van verschoven homogene verdelingen.

Onder $F(x, \mu)$ zullen we de volgende verdelingsfunctie verstaan

$$(43) \quad F(x, \mu) = \begin{cases} 0 & \text{als } x \leq \mu \\ x - \mu & \text{" } \mu \leq x \leq 1 + \mu \\ 1 & \text{" } 1 + \mu \leq x. \end{cases}$$

Laten $x_1, \dots, x_m$ stochastische variabelen zijn, elk met de waarschijnlijkheidsverdeling $F(x, 0)$, en analoog $y_1, \dots, y_n$ stochastische variabelen elk met een waarschijnlijkheidsverdeling $F(y, \mu)$. Voor een steekproef $x_1, \dots, x_m; y_1, \dots, y_n$ stellen we

$$\begin{aligned} \delta_{i,j} &= +1 & \text{en } \varepsilon_{i,j} &= +1 & \text{als } y_j < x_i \\ \delta_{i,j} &= 0 & \text{en } \varepsilon_{i,j} &= -1 & \text{als } y_j > x_i \end{aligned}$$

$$u = \sum_{i,j} \delta_{i,j}$$

$$(44) \quad v = \sum_{i,j} \varepsilon_{i,j}$$

Wegens $\varepsilon_{i,j} = 2 \delta_{i,j} - 1$ geldt $v = 2u - mn$. Wanneer we niet de waarschijnlijkheidsverdeling van u , doch die van v weergeven, dan worden de formules iets eleganter. Zij $p(v, m, n)$ resp. $q(v, m, n)$ de kans, dat het rechterlid van (44) de waarde v resp. hoogstens de waarde v aanneemt. Deze grootheden zijn natuurlijk ook van μ afhankelijk. Verder geldt

$$(45) \quad q(v, m, n) = \sum_{v'=\infty}^v p(v', m, n)$$

In het geval, dat de elementen x_i en y_j gelijk verdeeld zijn geldt voor $v = 2u - mn$ dat $p(v, m, n) = P(u, m, n)$ en $q(v, m, n) = Q(u, m, n)$.

Uit (14) en (15) volgt dus in het geval van gelijkverdeling

$$(46) \quad \sum_{v=-\infty}^{\infty} p(v, m, n) z^v = \Phi_{m, n}(z)$$

$$(47) \quad \sum_{v=-\infty}^{\infty} q(v, m, n) z^v = \frac{\Phi_{m, n}(z)}{1-z}$$

waarin

$$(48) \quad \Phi_{m, n}(z) = \frac{1}{\binom{m+n}{n}} \frac{(z^{m+1} - z^{-m-1}) \dots (z^{m+n} - z^{-m-n})}{(z - z^{-1}) \dots (z^m - z^{-m})}$$

Beschouwen we nu het geval dat de grootheden x_i resp. y_j stochastisch verdeeld zijn met verdelingsfunctie $F(x, 0)$ resp. $F(y, \mu)$. Als $\mu \geq +1$ (resp. $\mu \leq -1$) dan is steeds $v = -mn$ (resp. $v = +mn$) en valt er niets te onderzoeken. We veronderstellen dus, dat $|\mu| < 1$ en stellen dan

$$(49) \quad q = |\mu| \quad \text{en} \quad p = 1 - q$$

De waarschijnlijkheid, dat r elementen x_i en s elementen y_j (met $0 \leq r \leq m$ en $0 \leq s \leq n$) gelegen zijn in het interval $[0, p]$ wordt gegeven door

$$\binom{m}{r} p^r q^{m-r} \quad \binom{n}{s} p^s q^{n-s}$$

In dit geval leveren de $(mn - rs)$ paren x_i, y_j waarvoor of x_i of y_j buiten het interval $[0, p]$ ligt een bijdrage tot $v = \sum_{i,j} \varepsilon_{i,j}$ die gelijk is aan $\gamma(rs - mn)$, waarin

$$(50) \quad \begin{aligned} \gamma &= +1 && \text{als } \mu \geq 0 \\ \gamma &= -1 && \text{" } \mu \leq 0 \end{aligned}$$

In het interval $[0, p]$ nemen zowel de stochastische variabelen x_i als y_j elke waarde met even grote waarschijnlijkheidsdichtheid aan. In de veronderstelling dat r elementen x_i en s elementen y_j in het interval $[0, p]$ liggen wordt de voorwaardelijke kans dat $\sum_{i,j} \varepsilon_{i,j}$ de waarde v aanneemt dus gegeven door de coëfficiënt van z^v in

$$\Phi_{r,s}(z) \cdot z^{\gamma(rs - mn)}$$

waarin $\Phi_{r,s}(z)$ door (48) wordt gegeven. We vinden nu

$$(51) \quad \sum_{v=-\infty}^{\infty} p(v, m, n) z^v = \sum_{r=0}^m \sum_{s=0}^n \binom{m}{r} \binom{n}{s} p^{r+s} q^{m+n-r-s} \Phi_{r,s}(z) z^{\gamma(rs - mn)}$$

en analoog wegens (45)

$$(52) \quad \sum_{v=-\infty}^{\infty} q(v, m, n) z^v = \sum_{r=0}^m \sum_{s=0}^n \binom{m}{r} \binom{n}{s} p^{r+s} q^{m+n-r-s} \frac{\Phi_{r,s}(z) z^{\gamma(rs - mn)}}{1-z}$$

Zij $\beta(v, m, n)$ de z.g. "powerfunction" gedefinieerd door

$$(53) \quad \beta(v, m, n) = \sum_{v'=-\infty}^v (p(v', m, n) + q(-v', m, n)).$$

Dit is dus de kans, dat $\sum_{i,j} \varepsilon_{i,j}$ een der waarden $\pm mn, \pm(mn-1), \dots, \pm v$

aanneemt (wegens $v=2u-mn$ worden overigens alleen waarden v aangenomen met $mn-v$ even).

Wegens $\phi(z) = \phi(z^{-1})$ geldt

$$\sum_{v=-\infty}^{\infty} p(-v, m, n) z^v = \sum_{r=0}^m \sum_{s=0}^n \binom{m}{r} \binom{n}{s} p^{r+s} q^{m+n-r-s} \phi_{r,s}(z) z^{-\delta(r,s)}$$

en wegens (50) hebben we nu zowel van $\mu \geq 0$ als $\mu \leq 0$

$$\sum_{v=-\infty}^{\infty} \{p(v, m, n) + p(-v, m, n)\} z^v = \sum_{r=0}^m \sum_{s=0}^n \binom{m}{r} \binom{n}{s} p^{r+s} q^{m+n-r-s} \frac{\phi_{r,s}(z)}{1-z} [z^{rs-mn} + z^{-rs+mn}]$$

en uit (53) volgt nu

$$(54) \quad \sum_{v=-\infty}^{\infty} \beta(v, m, n) z^v = \sum_{r=0}^m \sum_{s=0}^n \binom{m}{r} \binom{n}{s} p^{r+s} q^{m+n-r-s} \frac{\phi_{r,s}(z)}{1-z} [z^{rs-mn} + z^{-rs+mn}]$$

In verband met (49) is de "powerfunctie" $\beta(v, m, n)$ dus een even functie van μ , en wel een polynoom in μ^2 met een graad $\leq \left\lfloor \frac{m+n}{2} \right\rfloor$.

Uit (54) volgt bijvoorbeeld voor de coëfficiënt

$$g_v = \left[\frac{d^2}{d\mu^2} \beta(v, m, n) \right]_{\mu=0}$$

$$\sum_{v=-\infty}^{\infty} g_v z^v = 2 \binom{m+n}{n} \frac{\phi_{m,n}}{1-z} - (m+n-1) \left[\frac{\phi_{m-1,n}}{1-z} + n \frac{\phi_{m,n-1}}{1-z} \right] (z + z^{-1})$$

$$+ \binom{m}{2} \frac{\phi_{m-2,n}}{1-z} + mn \frac{\phi_{m-1,n-1}}{1-z} + \binom{n}{2} \frac{\phi_{m,n-2}}{1-z} (z^2 + z^{-2})$$

waaruit g_v zonder veel moeite is te berekenen.

5. Appendix.

We beschouwen het algemene probleem genoemd in de inleiding, waarin $F(x)$ en $G(y)$ voorlopig nog willekeurig. Voor het gemiddelde $\bar{u}$ en de spreiding σ van de waarschijnlijkheidsverdeling van het aantal inversies ¹⁾

$$u = \sum_{i,j} \delta_{i,j}$$

heeft Prof. B.L. van der Waerden de volgende formules gevonden (Rapport T.W. nr.6, blz.11)

$$(55) \quad \bar{u} = mn \alpha$$

$$(56) \quad \sigma^2 = \overline{(u-\bar{u})^2} = mn \{ \alpha\beta + (m-1)(A - \alpha^2) + (n-1)(B - \alpha^2) \}$$

waarin

$$(57) \quad \alpha = 1 - \beta = \int \{G(x)\}^2 dF(x)$$

$$(58) \quad A = \int \{1-F(x)\}^2 dG(x)$$

1) Voor de definitie van δ_{ij} zie begin van laatste paragraaf.

$$(59) \quad B = \int_{-\infty}^{+\infty} \{G(x)\}^2 dF(x)$$

Daar de verdelingsfunctie van u voor grote waarden van m en n na-
genoeg normaal is (vgl. Rapport T.W. nr.6) zijn de grootheden $\bar{u}$
en σ^2 (vooral voor grote waarden m en n) van bijzonder belang.

Lemma 1. Als de reële getallen λ en μ bestaan met

$$F(y) + F(\lambda - y) = 1$$

en

$$G(x) = F(x - \mu)$$

dan volgt $A = B$.

Bewijs. Stellen we $x = \lambda + \mu - \xi$ dan hebben we

$$\begin{aligned} A &= \int_{-\infty}^{+\infty} \{1 - F(x)\}^2 dG(x) = \int_{-\infty}^{+\infty} \{F(\lambda - x)\}^2 dF(x - \mu) \\ &= \int_{-\infty}^{+\infty} \{F(\xi - \mu)\}^2 dF(\lambda - \xi) = \int_{-\infty}^{+\infty} \{F(\xi - \mu)\}^2 dF(\xi) = B \end{aligned}$$

Lemma 2. Onder de voorwaarden van lemma 1 is σ^2 een even functie van μ .

Bewijs. Stellen we

$$\xi = \lambda - x \quad \text{en} \quad \eta = \lambda - y$$

dan komt met een steekproef $x_1, \dots, x_m; y_1, \dots, y_n$ met u inversies een
steekproef $\xi_1, \dots, \xi_m; \eta_1, \dots, \eta_n$ cverein met $u' = mn - u$ inversies

De respectievelijke verdelingsfuncties van u en u' hebben dus dezelfde
spreiding. Elk der variabelen ξ_i heeft een verdelingsfunctie

$$1 - F(\lambda - \xi) = F(\xi)$$

en elk der variabelen η_j heeft een verdelingsfunctie

$$1 - F(\lambda - \eta - \mu) = F(\eta + \mu)$$

waarmee het gestelde bewezen is.

In de twee volgende gevallen, waarin we σ^2 zullen berekenen is
inderdaad aan de voorwaarden van lemma 1 voldaan en geldt dus

$$(\sigma^2)^2 = mn \left\{ \alpha\beta + (m+n-2)(A - \alpha^2) \right\}$$

Wegens lemma 2 mogen we ons bij de berekening beperken tot het geval
 $\mu \geq 0$.

I. Beschouw vooreerst het geval, dat

$$F(x) = F(x, 0) \quad \text{en} \quad G(x) = F(x, \mu)$$

waarin $F(x, \mu)$ volgens (43) is gedefinieerd.

Voor $0 \leq \mu \leq 1$ geldt nu

$$A = \int_{\mu}^1 (x - \mu)^2 dx = \frac{1}{3} (1 - \mu)^3$$

$$\text{en} \quad (61) \quad \alpha = \int_{\mu}^1 (x - \mu) dx = \frac{1}{2} (1 - \mu)^2$$

waaruit met (56) en lemma 2 volgt voor $|\mu| = q \leq 1$

$$(62) \quad \sigma^2 = \frac{mn}{12} \left[6q^2(1-q)^2 + (m+n+1)(1-q)^3(1+3q) \right].$$

Uit (55) en (61) volgt voor $0 \leq \mu \leq 1$

$$\bar{u} = \frac{mn}{2} (1 - \mu)^2$$

en analoog vinden we voor $-1 \leq \mu \leq 0$

$$\bar{u} = \frac{mn}{2} (1 - \mu^2)$$

II. We beschouwen nu het geval van verschoven normale verdelingen, waarin

$$(63) \quad F(x) = \Phi(x) \quad \text{en} \quad G(x) = \Phi(x - \mu).$$

Hierin is

$$(64) \quad \Phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{-\infty}^x e^{-t^2/2} dt,$$

dus een normale verdeling met gemiddelde 0 en spreiding 1. Uit (55) volgt

$$\alpha = \int_{-\infty}^{\infty} \Phi(x - \mu) d\Phi(x) = \left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}} \right)^2 \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{x-\mu} \exp\left(-\frac{1}{2}(x^2 + y^2)\right) dx dy$$

ofwel

$$(65) \quad \alpha = 1 - \Phi\left(\frac{1}{2}\mu\sqrt{2}\right) = \Phi\left(-\frac{1}{2}\mu\sqrt{2}\right)$$

en wegens (55) is dus

$$(66) \quad \bar{u} = mn \Phi\left(-\frac{1}{2}\mu\sqrt{2}\right)$$

In verband met (60) kunnen we de berekening van de spreiding herleiden tot de berekening van

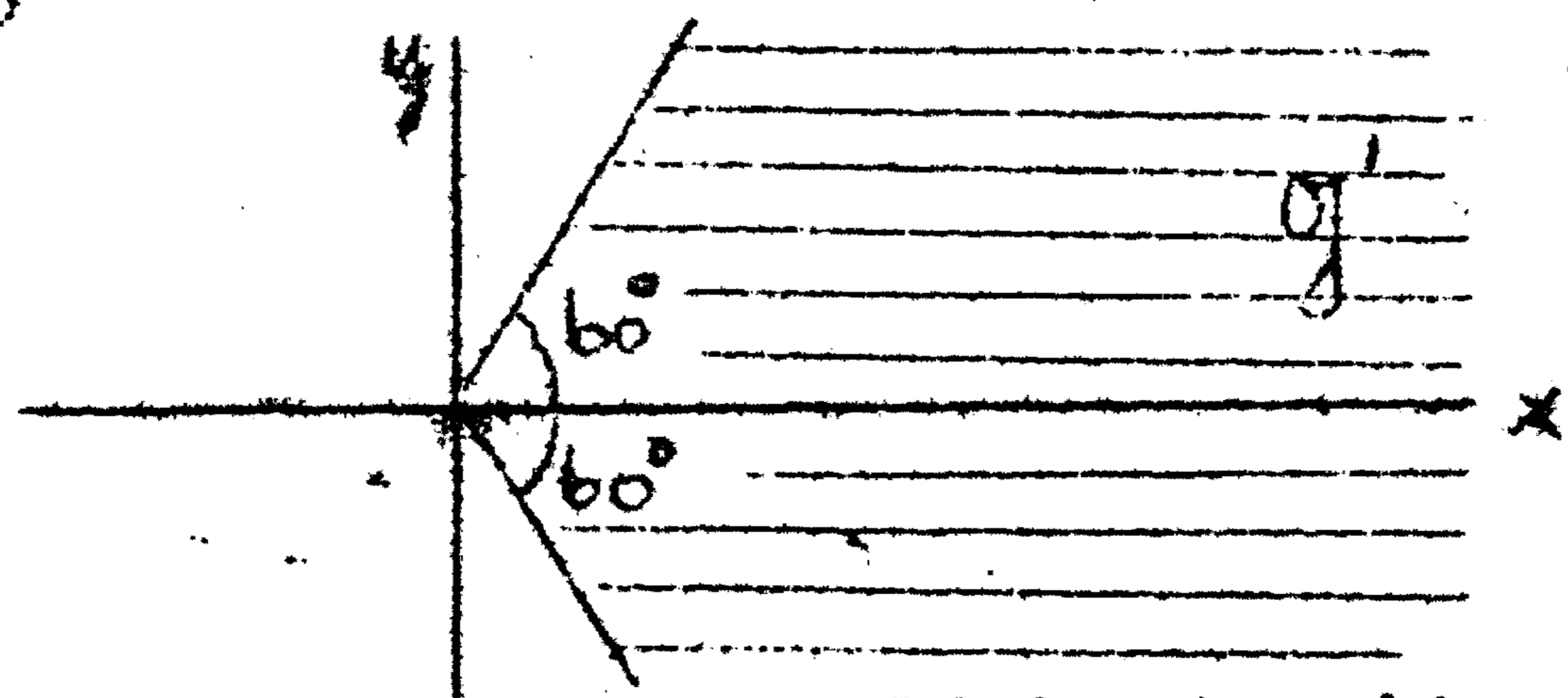
$$A = \int_{-\infty}^{\infty} \{1 - F(x)\}^2 dG(x) = \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} \left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}} \right)^3 \exp\left(-\frac{1}{2}(\xi^2 + \eta^2 + (x - \mu)^2)\right) d\xi d\eta dx$$

Het integratiegebied is een tweevlakshoek ingesloten door de vlakken

$\xi = x$ en $\eta = x$, en wel is de standhoek gelijk aan 120° . De ribbe is de lijn $\xi = \eta = x$. Als we door een orthogonale transformatie deze lijn tot coördinaatsas maken, dan vinden we

$$(67) \quad A = \left(\frac{1}{\sqrt{2\pi}} \right)^3 \int_{-\infty}^{\infty} dz \int_{\Omega} dx dy \exp - \frac{1}{2} \left\{ (x - \mu\sqrt{\frac{2}{3}})^2 + y^2 + z^2 \right\}$$

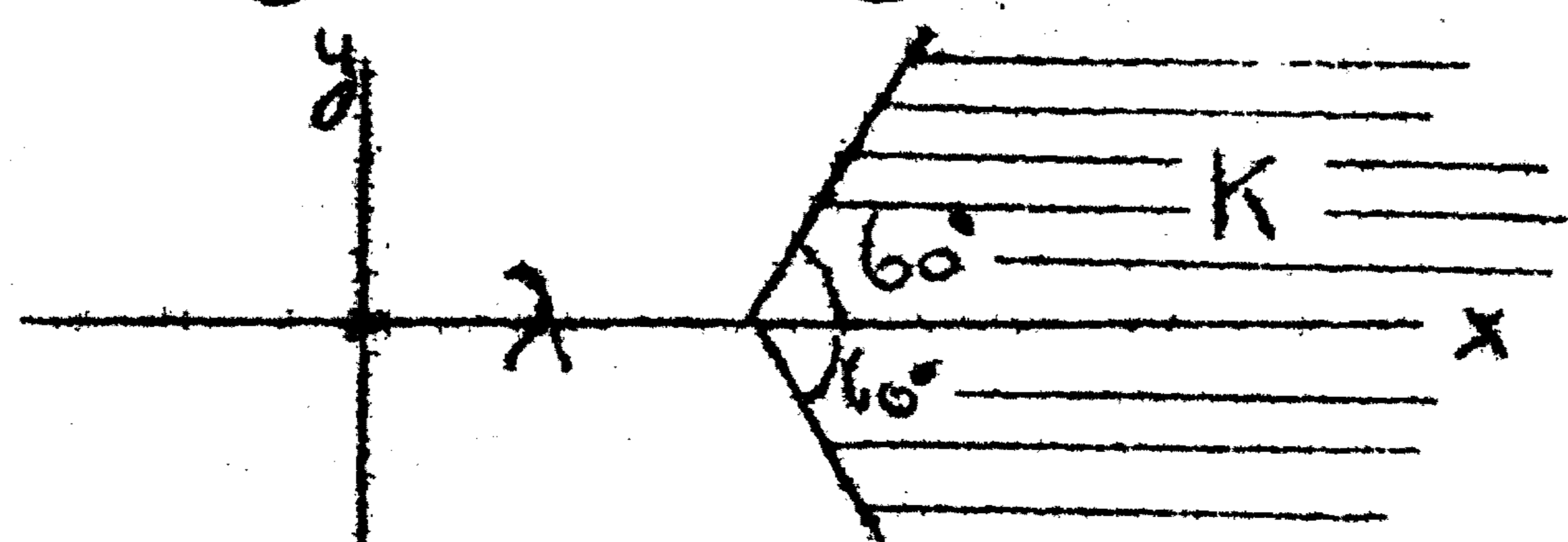
waarin we onder Ω het volgende gearceerd gebied in het x-y-vlak verstaan

De integratie naar z kunnen we direct uitvoeren. Stellen we voor $\lambda \geq 0$

$$(68) \quad C(\lambda) = \frac{1}{2\pi} \int_{\mathcal{K}} e^{-\frac{1}{2}(x^2 + y^2)} dx dy$$

waarin $\mathcal{K}$ het volgende gebied aangeeft

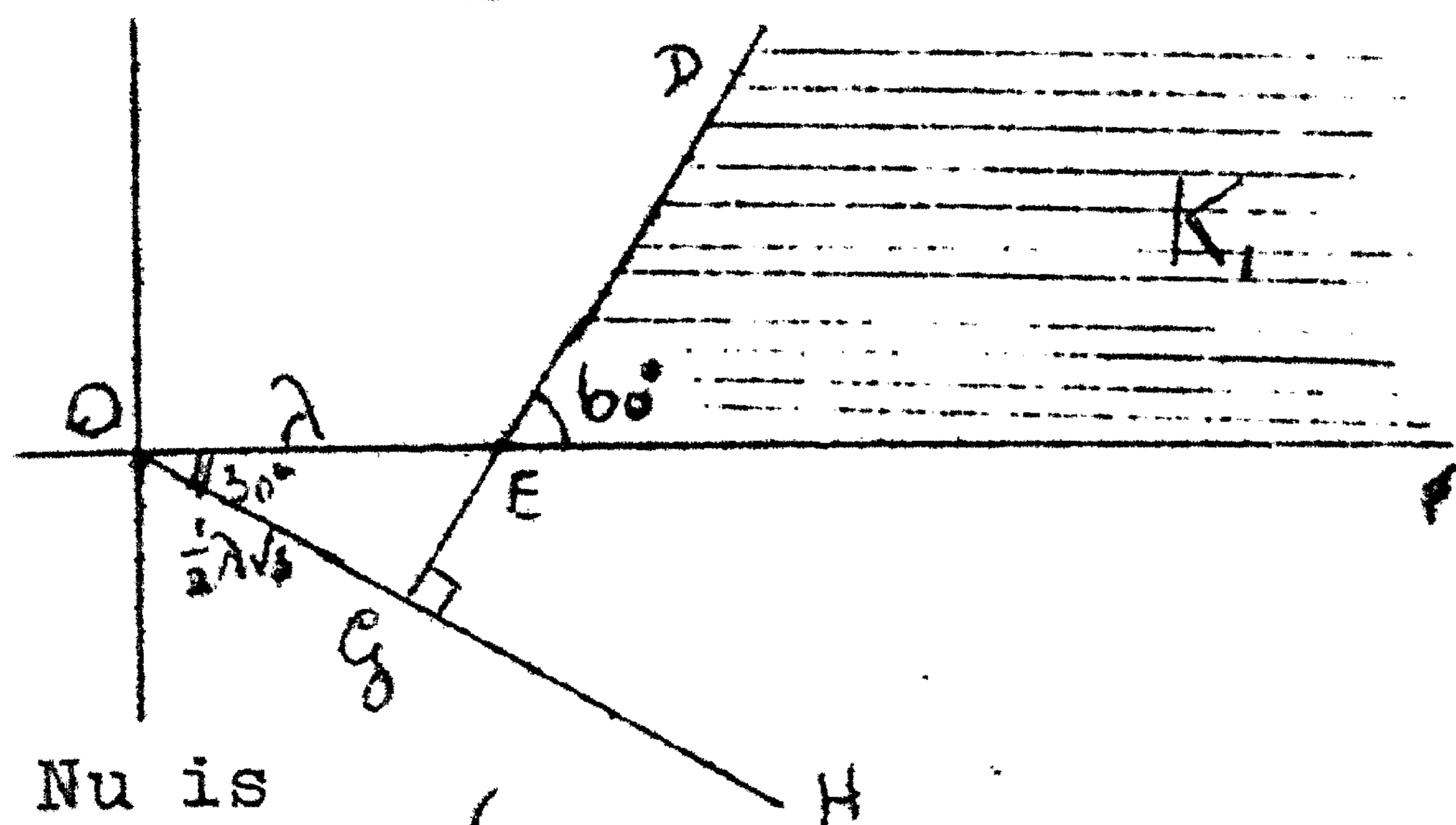

dan volgt uit (67) met de substitutie $x' = x + \mu\sqrt{\frac{2}{3}}$ dat voor $\mu \geq 0$

$$(69) \quad A = C\left(\mu\sqrt{\frac{2}{3}}\right)$$

Voor $C(\lambda)$ zullen we ontwikkelingen aangeven bruikbaar voor kleine waarden λ resp. grote waarden λ .

$C(\lambda)$ voor kleine waarden λ .

Zij K_1 de sector DEF met tophoek 60°
 " I_1 " " DGH " " 90°
 " I_2 " " FOH " " 30°
 " Δ de driehoek EOG.

Dan geldt

$$K_1 = I_1 - I_2 + \Delta$$

Nu is

$$\frac{1}{2\pi} \int_{I_1} \exp\left(-\frac{1}{2}(x^2+y^2)\right) dx dy = \frac{1}{2} \Phi\left(-\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3}\right)$$

en

$$\frac{1}{2\pi} \int_{I_2} \exp\left(-\frac{1}{2}(x^2+y^2)\right) dx dy = \frac{1}{12}$$

waaruit volgt

$$(70) \quad C(\lambda) = 2 \cdot \frac{1}{2\pi} \int_{K_1} \exp\left(-\frac{1}{2}(x^2+y^2)\right) dx dy \\ = \Phi\left(-\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3}\right) - \frac{1}{6} + \frac{1}{\pi} \int_{\pi/3}^{\pi/2} \int_0^{\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3} \cos \varphi} \exp\left(-\frac{1}{2}(x^2+y^2)\right) dx dy.$$

Hierin is

$$J = \frac{1}{\pi} \int_{\Delta} \exp\left(-\frac{1}{2}(x^2+y^2)\right) dx dy = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi/3} \int_0^{\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3} \cos \varphi} \exp\left(-\frac{1}{2} r^2\right) r dr d\varphi \\ = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi/3} \left(1 - \exp\left(-\frac{3}{8} \frac{\lambda^2}{\cos^2 \varphi}\right)\right) d\varphi$$

waaruit volgt voor willekeurige waarden λ

$$J = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi/3} \left[\frac{3}{8} \frac{\lambda^2}{\cos^2 \varphi} - \frac{1}{2!} \left(\frac{3}{8}\right)^2 \frac{\lambda^4}{\cos^4 \varphi} + \dots + \frac{(-1)^{n-1}}{n!} \left(\frac{3}{8}\right)^n \frac{\lambda^{2n}}{\cos^{2n} \varphi} + \dots \right] d\varphi$$

ofwel

$$(71) \quad J = \frac{1}{\pi} \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \left(\frac{3}{8}\right)^n \frac{I_n}{n!} \lambda^{2n}$$

met

$$(72) \quad I_n = \int_0^{\pi/3} \frac{d\varphi}{\cos^{2n} \varphi}$$

Wegens

$$\frac{d}{d\varphi} \left[\frac{\sin \varphi}{\cos^{2n-1} \varphi} \right] = \frac{1}{\cos^{2n-2} \varphi} + (2n-1) \frac{\sin^2 \varphi}{\cos^{2n} \varphi} \\ = (2n-1) \frac{1}{\cos^{2n} \varphi} - (2n-2) \frac{1}{\cos^{2n-2} \varphi}$$

geldt de recursieformule

$$\lambda^{2n-2} \sqrt{3} = (2n-1) I_n - (2n-2) I_{n-1}.$$

Daar $I_1 = \sqrt{3}$ volgt nu met inductie

$$(73) \quad I_n = \frac{\sqrt{3}}{2n-1} \left[\lambda^{2n-2} + \sum_{k=1}^{n-1} \frac{(2n-2)(2n-4)\dots(2n-2k)}{(2n-3)(2n-5)\dots(2n-2k-1)} \lambda^{2n-2k-2} \right]$$

voor $n = 1, 2, 3, \dots$

Breekt men de reeks (71) na N termen af, dan volgt voor de bovengrens van de gemaakte fout

$$\Delta_N = \left| J - \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \frac{I_n}{n!} \left(\frac{3}{8} \lambda^2 \right)^n \right| = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi/6} \left(\frac{3}{8} \frac{\lambda^2}{\cos^2 \varphi} \right)^{N+1} e^{-\frac{3}{8} \theta \frac{\lambda^2}{\cos^2 \varphi}} d\varphi$$

waarin $0 \leq \theta(\varphi) \leq 1$. Dus is

$$(74) \quad \Delta_N < \frac{1}{\pi} \frac{\left(\frac{3}{8} \lambda^2 \right)^{N+1}}{(N+1)!} I_{N+1}$$

en de gemaakte fout is dus kleiner dan de eerst verwaarloosde term. Uit (73) vinden we als ruwe bovengrens

$$I_N \leq \sqrt{3} \sum_{k=0}^{n-1} \lambda^{2n-2k-1} \leq \frac{1}{3} \sqrt{3} 4^n$$

en wegens (74) is voor $\lambda \leq \sqrt{2/3}$ de reeks (71) even goed bruikbaar voor de berekening van J , als de reeks $\sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{n!}$ geschikt is voor de berekening van e .

Uit (70) en (71) volgt nu voor $\lambda \geq 0$.

$$(75) \quad c(\lambda) = \Phi\left(-\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3}\right) - \frac{1}{6} + \frac{1}{\pi} \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \frac{I_n}{n!} \left(\frac{3}{8} \lambda^2 \right)^n$$

en wegens (69) vinden we voor $\mu \geq 0$

$$(76) \quad A = \Phi\left(-\frac{1}{2} \mu \sqrt{2}\right) - \frac{1}{6} + \frac{1}{\pi} \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \frac{I_n}{n!} \left(\frac{1}{4} \mu^2 \right)^n$$

Wegens (60) en (65) hebben we nu

$$(77) \quad G^2 = mn \left[\alpha(1-\alpha) + (m+n-2) \left\{ \alpha(1-\alpha) - \frac{1}{6} + \frac{1}{\pi} \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n-1} \frac{I_n}{n!} \left(\frac{1}{4} \mu^2 \right)^n \right\} \right]$$

waarin $\alpha = \Phi\left(-\frac{1}{2} \mu \sqrt{2}\right)$ en waarin I_n door (73) wordt gegeven. De afleiding van (77) geldt alleen voor $\mu \geq 0$.

In verband met lemma 2 en

$$\Phi(x) + \Phi(-x) = 1$$

zijn beide leden van (77) even functies van μ en geldt (77) dus voor willekeurige waarden μ . Breken we de oneindige som in het rechterlid van (77) af na de N^{de} term dan maken we een fout die kleiner is dan de eerst verwaarloosde term.

Voor $\mu = 0$ is $\alpha = \frac{1}{2}$ en gaat (77) over in $G^2 =$

$$nm \left[\frac{1}{4} + (m+n-2) \left(\frac{1}{4} - \frac{1}{6} \right) \right] = \frac{mn(m+n+1)}{12}$$

dus juist de formule (29) (aldaar is $\mu_2 = G^2$).

$C(\lambda)$ voor grote waarden λ

In de door (68) gedefinieerde integraal $C(\lambda)$ transformeren we de integratievariabelen op poolcoördinaten

$$x = r \cos \varphi \qquad y = r \sin \varphi$$

De grens van het integratiegebied wordt dan gegeven door

$$r(\varphi) = \frac{\frac{1}{2} \lambda \sqrt{3}}{\sin(\frac{\pi}{3} - \varphi)}$$

en we vinden nu

$$\begin{aligned} C(\lambda) &= \frac{1}{2\pi} \int_K e^{-\frac{1}{2} r^2} dx dy = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi/3} \int_0^{r(\varphi)} e^{-\frac{1}{2} r^2} r d\varphi dr \\ &= \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi/3} \exp\left(-\frac{3}{8} \frac{\lambda^2}{\sin^2(\frac{\pi}{3} - \varphi)}\right) d\varphi = \frac{1}{\pi} \int_0^{\pi/3} \exp\left(-\frac{3}{8} \frac{\lambda^2}{\sin^2 \psi}\right) d\psi \end{aligned}$$

waarbij we de substitutie $\psi = \frac{\pi}{3} - \varphi$ hebben toegepast. Stellen we nu

$$t = \frac{1}{\sin^2 \psi} - \frac{1}{\sin^2 \frac{\pi}{3}} = \frac{1}{\sin^2 \psi} - \frac{4}{3}$$

dan volgt

$$\begin{aligned} (78) \quad C(\lambda) &= \frac{1}{\pi} e^{-\frac{1}{2} \lambda^2} \int_{\infty}^0 \exp\left(-\frac{3}{8} \lambda^2 t\right) d\left(\text{bg} \sin \sqrt{\frac{1}{t + \frac{4}{3}}}\right) \\ &= \frac{1}{2\pi} e^{-\frac{1}{2} \lambda^2} \int_0^{\infty} \exp\left(-\frac{3}{8} \lambda^2 t\right) \frac{dt}{\left(t + \frac{4}{3}\right) \sqrt{t + \frac{1}{3}}} \end{aligned}$$

Nu geldt voor $t \geq 0$

$$(79) \quad \frac{1}{\left(t + \frac{4}{3}\right) \sqrt{t + \frac{1}{3}}} = a_0 + a_1 t + \dots + a_{n-1} t^{n-1} + B_n t^n$$

(met $a_0 = 3/4 \sqrt{3}$, $a_1 = -\frac{27}{16} \sqrt{3}$ enz.)

waarin voor zekere ξ met $0 \leq \xi \leq t$ geldt

$$B_n = \frac{1}{n!} \frac{d^n}{d\xi^n} \frac{1}{\left(\xi + \frac{4}{3}\right) \sqrt{\xi + \frac{1}{3}}} = \frac{1}{2\pi i} \int_C \frac{1}{\left(t + \frac{4}{3}\right) \sqrt{t + \frac{1}{3}}} \frac{dt}{\left(t - \xi\right)^{n+1}}$$

waarin de integratieweg C een in positieve zin omlopen kleine cirkel om het punt $t = \xi$ voorstelt (gelegen in het complexe t -vlak). Voor $n \geq 0$ mag men deze cirkel deformereren in de (van beneden naar boven doorlopen) lijn

$$t = -\frac{1}{3} + iy \quad ; \quad -\infty < y < +\infty$$

en voor $\xi \geq 0$ vinden we dan de bovengrens

$$|B_n| \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\frac{1}{3}-i\infty}^{-\frac{1}{3}+i\infty} \frac{1}{\left|t + \frac{4}{3}\right| \left|t + \frac{1}{3}\right|^{\frac{1}{2}} |t|^{n+1}} dt$$

Hierin is voor $t = -\frac{1}{3} + iy$

$$|t + \frac{4}{3}| = \sqrt{y^2 + 1} \quad \text{en} \quad |t| \geq \frac{1}{3}$$

en dus volgt

$$(80) \quad |B_n| \leq \frac{3^{n+1}}{\pi} \int_0^{\infty} \frac{dy}{\sqrt{y(y^2+1)}}$$

Substitutie van (79) in (78) levert nu voor $\lambda \geq 0$

$$C(\lambda) = \frac{1}{2\pi i} e^{-\frac{1}{2}\lambda^2} \left[\int_0^{\infty} \exp(-\frac{3}{8}\lambda^2 t) \sum_{k=0}^{n-1} a_k t^k dt + R_n \right]$$

ofwel

$$(81) \quad C(\lambda) = \frac{1}{2\pi i} e^{-\frac{1}{2}\lambda^2} \left[\sum_{k=0}^{n-1} \frac{k! a_k}{(\frac{3}{8}\lambda^2)^{k+1}} + R_n \right]$$

waarin de coëfficiënten a_k uit (79) volgen en waarin

$$R_n = \int_0^{\infty} \exp(-\frac{3}{8}\lambda^2 t) B_n(t) t^n dt$$

Uit (80) volgt nu dat

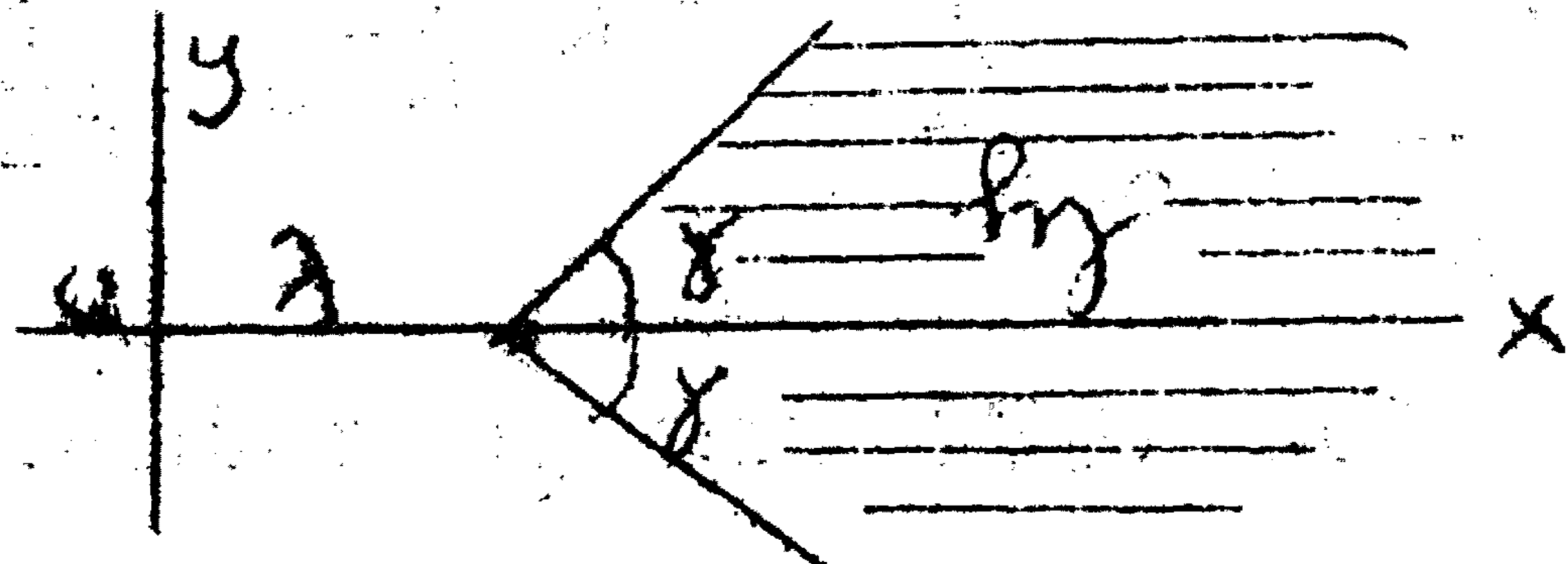
$$(82) \quad |R_n| \leq C 3^{n+1} \frac{n!}{(\frac{3}{8}\lambda^2)^{n+1}}$$

waarin

$$(83) \quad C = \frac{1}{\pi} \int_0^{\infty} \frac{dy}{\sqrt{y(y^2+1)}}$$

Wegens (82) levert dus de ontwikkeling (81) een asymptotische ontwikkeling van $C(\lambda)$ voor grote waarden van λ . Daar de oneindig voortgezette reeks (79) een convergenradius 1 heeft is wegens (82) de orde van de fout (voor $n \rightarrow \infty$) ongeveer de orde van de eerst verwaarloosde term.

Opm. Beschouw het volgende gebied in het x-y-vlak

waarbij $0 < \gamma < \frac{\pi}{2}$ en $\lambda \geq 0$. Vorm nu

$$(84) \quad D(\lambda, \gamma) = \frac{1}{2\pi} \int_{\Omega} \exp(-\frac{1}{2}x^2 - \frac{1}{2}y^2) dx dy$$

Dus is $C(\lambda) = D(\lambda, \frac{\pi}{3})$. Analooq met (81) bewijst men de asymptotische ontwikkeling voor grote λ

$$(85) \quad D(\lambda, \gamma) \sim \frac{1}{2} e^{-\frac{1}{2}\lambda^2} \sum_{k=0}^{\infty} \frac{k! b_k}{(\frac{1}{2}\lambda^2 \sin^2 \gamma)^{k+1}}$$

waarin de coëfficiënten b_k volgen uit de ontwikkeling

$$(86) \quad \frac{1}{\left(t + \frac{1}{\sin^2 \gamma}\right) \sqrt{t + \cot^2 \gamma}} = \sum_{k=0}^{\infty} b_k t^k$$

Met (69) en (81) vinden we voor $\mu \geq 0$

$$A = \frac{1}{2\pi} e^{-\frac{1}{3}\mu^2} \left[\sum_{k=0}^{n-1} \frac{k! a_k}{\left(\frac{1}{4}\mu^2\right)^{k+1}} + S_n \right]$$

met

$$(87) \quad |S_n| \leq C 3^{n+1} \frac{n!}{\left(\frac{1}{4}\mu^2\right)^{n+1}}$$

en uit (60) volgt nu de asymptotische ontwikkeling

$$(88) \quad \sigma^2 = mn \left[\alpha(1-\alpha) + (m+n-2) \left\{ -\alpha^2 + \frac{1}{2\pi} e^{-\frac{1}{3}\mu^2} \left(\sum_{k=0}^{n-1} \frac{k! a_k}{\left(\frac{1}{4}\mu^2\right)^{k+1}} + S_n \right) \right\} \right]$$

waarin $\alpha = \Phi\left(-\frac{1}{2}\mu\sqrt{2}\right)$ (analoog met (77) blijkt (88) voor willekeurige waarden μ te gelden).

Desgewenst kan men ook α en α^2 asymptotisch ontwikkelen; voor α^2 gebruikt men dan formule (85) met $\gamma = \frac{\pi}{4}$.

Tabel voor de coëfficiënt $a_{n,h}$ in $\frac{1}{(1-t)^2(1-t^2)\dots(1-t^n)} = \sum_{h=0}^{\infty} a_{n,h} t^h$

voor $1 \leq n \leq 5$ en $0 \leq h \leq 40$.

		→ n							→ n				
		1	2	3	4	5			1	2	3	4	5
↓ h	0	1	1	1	1	1	↓ h	21	22	132	406	837	1346
	1	2	2	2	2	2		22	23	144	458	973	1601
	2	3	4	4	4	4		23	24	156	514	1123	1892
	3	4	6	7	7	7		24	25	169	575	1292	2225
	4	5	9	11	12	12		25	26	182	640	1477	2602
	5	6	12	16	18	19		26	27	196	710	1683	3029
	6	7	16	23	27	29		27	28	210	785	1908	3509
	7	8	20	31	38	42		28	29	225	865	2157	4049
	8	9	25	41	53	60		29	30	240	950	2427	4652
	9	10	30	53	71	83		30	31	256	1041	2724	5326
	10	11	36	67	94	113		31	32	272	1137	3045	6074
	11	12	42	83	131	150		32	33	289	1239	3396	6905
	12	13	49	102	155	197		33	34	306	1347	3774	7823
	13	14	56	123	194	254		34	35	328	1461	4185	8837
	14	15	64	147	241	324		35	36	342	1581	4626	9952
	15	16	72	174	295	408		36	37	361	1708	5104	11 178
	16	17	81	204	395	509		37	38	380	1841	5615	12 520
	17	18	90	237	431	628		38	39	400	1981	6166	13 989
	18	19	100	274	515	769		39	40	420	2128	6754	15 591
	19	20	110	314	609	933		40	41	441	2282	7386	17 338
	20	21	121	358	717	1125							